

Аспекти дослідження функціональної граматики

© Левченко О.Г., розробка слайд-шоу

Методологія теоретичного дослідження у функціональній граматиці

**орієнтована у напрямку
«від семантики до форми».**

Предмет теорії функціональної граматики

- функціонування граматичних форм у процесі мовленнєвого спілкування
- виникає необхідність теоретичної репрезентації двох протилежних за напрямком комунікативних позицій – мовця і слухача.

Позиція мовця

- «У процесі формування висловлення, – зазначає О.В. Бондарко, – мовець іде від смислу, який він хоче передати, до формальних засобів... Важливо врахувати й ту обставину, що мовець, контролюючи своє мовлення, займає позицію слухача. Відповідно, в його мислительно-мовленнєвій діяльності основний напрямок від думки до засобів її вираження поєднується з напрямком від формальних засобів до мовного й мислительного змісту»

Позиція слухача

- дзеркально симетрична:
для того, щоб розуміти смисл
сказаного, необхідно мати досвід (хоча
б мінімальний) говоріння даною мовою й
знати механізми утворення висловлень.

Завдання теорії функціональної граматики (ТФГ)

- створення єдиної методологічної й концептуальної основи для опису процесів формування й розуміння смислів мовленнєвих творів (МТ).

Дослідницький зв'язок

- Теорія функціональної граматики (ТФГ) найтісніше пов'язана з теорією моделей спілкування (ТМС).

Взаємодія “відправник” – “адресат”

- «Повідомлення, яке посилає відправник, – зазначає Р.О. Якобсон, – повинно бути адекватно сприйняте тим, хто його отримує. Усяке повідомлення кодується тим, хто його посилає, й повинне бути декодоване адресатом. Чим краще адресат знає код, який використовує відправник, тим більший об’єм інформації, яку вилучає він з повідомлення».

У випадку мовленнєвої комунікації «знати код» означає володіти природною мовою, яка використовується в даному комунікативному акті. У свою чергу, володіти мовою означає знати значення слів і граматичних форм, які використовуються при побудові речень, а також значення різних скорочень і модифікацій мовних виразів, прийнятих у тій чи іншій соціальній групі носіїв даної природної мови.

Мовна інтерпретація СМИСЛОВОГО ЗМІСТУ

- в центрі дослідницького інтересу перебуває специфічний для кожної мови нерозривний зв'язок між «змістом і формою його мовного представлення».

Припущення

- У базовій теорії моделей спілкування припускається, що інформація, яку повідомляють один одному і, відповідно, сприймають, враховують і використовують у своїх комунікативних діях суб'єкти мовленнєвого спілкування, не залежить від особливостей граматики й лексики мови, якою вони спілкуються. Це припущення є однією з власних аксіом ТМС, які обмежують предметну царину даної теорії й визначають основні риси її методології.

Проблема цілісної системи

- Соціальна, економічна, політична, науково-технічна інформація вільно переміщується по всьому світові, незважаючи на державні кордони й пов'язані з ними мовні відмінності. У контексті ТМС онтологічна незалежність інформації від мовних засобів її вираження в транспарентних комунікативних актах розглядається як достатня підстава для розмежування й окремого дослідження змістових і формальних характеристик природної мови, і, зокрема, як зазначає О.В. Бондарко, «для постановки питання про семантику як цілісну систему, яка має певну структуру»

Методологічний підхід (С.Д. Кацнельсон)

«Наявність значних лакун в описових граматиках пояснюється не стільки недостатнім охопленням вихідних даних, скільки недостатністю методу, який орієнтується на зовнішні граматичні форми. Граматика порівнювана з айсбергом, більша частина якого прихована водою. Для дослідження прихованих граматичних форм необхідні нові методи, які передбачають аналіз змістового боку мови»

Загальний принцип аналізу (О.В. Бондарко)

- «У кожної форми – своє значення. Відмінність форм (у широкому розумінні – форм слова, словосполучення і речення) не може не відобразитися на вираженому змісті. Різні форми або виражають значення, яке змінює смисл висловлення, або, при тотожності чи схожості смислу, містить в собі різні способи його мовної семантичної інтерпретації»

Понятійна система ТФГ

- Центральне місце посідає поняття «СМИСЛ мовленнєвого твору».

«Мовленнєвий смисл

- являє собою результат взаємодії мовного змісту висловлення (семантичного комплексу, який формується значеннями мовних одиниць і їх комбінацій), контекстуальної, ситуативної й енциклопедичної інформації» (О.В. Бондарко)

Приклади розуміння тексту

- Слово «машина» у складі висловлень чи може ситуативно означати не автомобіль, а комп'ютер, пральну машину, верстат тощо.
- Відомий діяч земського руху в Росії князь Б.В'яземський якось показав знайомому селянинові осла й запитав, чи знає той, що це за тварина. «Звичайно, знаю, – відповів селянин. – Це лев. На ньому Спаситель в'їхав в Ієрусалим». (О.І. Солженіцин, роман «Красное колесо».)

Висновок 1

- У багатьох чи навіть у більшості комунікативної ситуації (КС) слова й речення ідіоетнічної мови використовуються у їх звичайних, загальноприйнятих значеннях. Велика кількість комунікативних актів (КА), які здійснюються у таких комунікативних ситуаціях, належать одночасно предметним галузям ТМС (теорії моделей спілкування) і ТФГ (терії функціональної граматики). Однак предметна галузь ТМС включає в себе, окрім названих, і такі КА, в яких повний контент окремого повідомлення не дорівнює мовному смислові відповідного МТ (мовленнєвого твору), і тому може бути побудований і зрозумілий тільки з урахуванням контексту й інших інтерпретованих параметром «нестандартної» комунікативної ситуації.

Висновок 2

- У ТМС (теорії моделей спілкування) обґрунтовано припускається, що суб'єкти мовленнєвого спілкування в різних ситуаціях можуть як завгодно, правильно чи неправильно, однаково чи по-різному, інтепретувати будь-які змінні КС (комунікативної ситуації).
- Нова інформація, отримана суб'єктом у процесі мовленнєвого спілкування, не завжди «додається» до попередньої – іноді вона частково чи повністю «руйнує» інформаційну систему, яка склалася, і примушує людину «переосмислити» почуте висловлення, тобто перебудовувати його смисл на основі нових гіпотез.

Висновок 3

- У ТФГ мовний зміст розглядається як когнітивна константа, «закріплена» за конкретною формою його вираження в даній ідіоетнічній мові. О.В. Бондарко трактує МС як єдність смислової основи (СО) й інтерпретаційного компонента (ІК), при цьому ІК завжди несе в собі інформацію про специфічний для певної мовної форми спосіб представлення СО – відповідно, в природній мові абсолютної синонімії не існує.
- Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в розгляді методології, яка послідовно реалізує системний підхід у дослідженнях «плану змісту» природної мови, а саме, у логіко-семантичному моделюванні.

Джерела

- 1. Бондарко А.В. Введение. Основания функциональной грамматики. Исходные понятия // Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. – Л.: Наука, ЛО. – 1987. – С. 5-39.
- 2. Бондарко А.В. К проблеме соотношения универсальных и идиоэтнических аспектов семантики: интерпретационный компонент грамматических значений // Вопросы языкознания, 1992. – № 3. – С. 5-20.
- 3. Бондарко А.В. О стратификации семантики // Общее языкознание и теория грамматики: Материалы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С.Д. Кацнельсона. – СПб.: Наука, 1998. – С. 51-63.
- 4. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова; РАН. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Филологический ф-т. – М., 1998. – 528 с.
- 5. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
- 6. Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 462-482.
- 7. Слободинська Т.С. Функціональна граматики в контексті системних міждисциплінарних досліджень мовленнєвої комунікації // Наукові праці. Випуск 92. Том 105, С. 122-127

За перегляд

● в е

● л и

● к е

● д я

● ку

● ю